

PERSON- OCH LOKALHISTORISKT FORSKARCENTRUM OSKARSHAMN

UR INNEHÅLLET

2	ÅRSMÖTE lördagen den 25 februari 1995, kl 10.00
3	Rapport från mötet den 26 november 1994
5	Nya böcker i PLF:s bibliotek
7	Sommarens kurs vecka 26
11	Antalet medlemmar nu 751
15	Antalet poster i databasen är nu 2 084 357

1 NYTT ÅR OCH NYA MÖJLIGHETER

Så har då ytterligare ett nytt år börjat och kommit en bit på väg. Tiden går väldigt fort och så gör även den tekniska utvecklingen. Att via modem koppla in sin dator på telenätet har funnits ett antal år, så det är inget nytt. Det är bara så att det nu har blivit mycket enklare. Hitintills har vi nyttjat datorerna stationärt och lokalt, d v s sökning har måst ske på platsen där datorn är placerad. Likaså har medlemmar boende långt från Oskarshamn fått skriva eller resa hit för att få de uppgifter som önskats. När nu de elektroniska motorvägarna öppnas så ligger det nära till hands att också PLF gör det möjligt för medlemmar att hemma från sin bostad kunna söka uppgifter i databasen.

Detta har varit på tal tidigare. I PLF Nytt nr 28 ställdes frågan om det fanns något intresse, men tyvärr blev det inte något större gensvar. Nu har det hela blivit aktuellt igen, bl a genom en motion till årsmötet, i vilken föreslås att styrelsen ska undersöka möjligheterna för medlemmarna att nå databasen via modem. Styrelsen ställer sig inte avvisande, det beror i första hand på kostnaden. För PLF:s del skulle en installation av modem och programvara röra sig om ca 10 000 kr. Kanske måste vi även anskaffa ny dator. För att få tackning för dessa kostnader behövs ett rätt stort antal medlemmar, som är villiga att betala en extra medlemsavgift. Tekniken finns, men finns underlaget och intresset?

PLF planerar att på försök ställa en låst dator innehållande hela databasen på biblioteket i Oskarshamn. Datorn kommer att vara tillgänglig för den släktforskande allmänheten mot en viss kostnad. Försöket skall pågå en tid under våren. Vid lyckat resultatet vill PLF gärna att andra bibliotek i länet får liknande möjligheter. Se även under punkt 14.

Ordförande	Torsten Karlsson	0491 - 132 13
Sekreterare	Kurt Stenfelt	0491 - 120 56
Kassör	J-O Dillström	0491 - 148 36
Redaktör	Thor Sjöberg	0491 - 330 39
Datasamordnare	Sam Blixt	0491 - 151 28
PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN, Pg 40 09 38 -7		

2 KALLELSE TILL ÅRSMÖTE

Nästa medlemsmöte som också är årsmöte blir lördagen den 25 februari kl 10.00 i Parkskolans annex.

Överenskommelse med någon som kan hålla föredrag vid mötet har i skrivande stund inte träffats. Vem som kommer att hålla föredraget meddelas i de lokala tidningarna under rubriken "Det händer i Oskarshamn".

Efter mötet kan sökning i databasen ske i arbetsstugan till kl. 15.00.

3 RAPPORT FRÅN MÖTET DEN 26 NOVEMBER 1994

Ordföranden Torsten Karlsson öppnade mötet och hälsade mötesdeltagarna välkomna. Ett 40 tal medlemmar hade hörsammat kallelsen och det konstaterades att denna utgått enligt verksamhetsplan.

Rapporter:

1.) Styrelsen har diskuterat databasens användning i framtiden, bl a att placera en dator på biblioteket med möjlighet för intresserade att söka idatabasens innehåll.

2.) En bättre begagnad kopiator har inköpts av föreningen för 23 000:- kr. Hembygdsföreningen som även använder kopiatorn har utlånat 15 000:- för detta inköp. Detta gör att saldot vid årsskiftet kommer att visa underskott med ca 15000:-.

3.) Besöksfrekvensen i arbetsstugan varierar. Det händer att vissa kvällar kommer inga medlemmar för att söka i databasen. Över 1100 brev har hittills i år inkommit med frågor och önskemål om att få reda på uppgifter om förfäder. Detta är en stor ökning i förhållande till förra året då ca 950 brev erhöles.

4.) Sam Blixt orienterade om databasen, som även omfattar flera kommuner utanför Kalmar län. 407 000 poster har registrerats hittills i år och totalt omfattar basen 2 033 694 poster. På fråga om medveten expansion sker utanför länet, svarade Sam, att sådan expansion beror mera på de personer som arbetar med de olika socknarna än på föreningens sätt att driva frågan. I första hand är önskemålet att få Kalmar län helt komplett.

5.) Medlemsantalet är i dagsläget 732, efter att några har strukits på grund av att medlemsavgiften inte betalats.

6.) Beträffande stadgarna hade några rent språkliga ändringar framförts av en medlem per telefon till ordföranden och mötet fick ta ställning till dessa. Mötet godkände ändringarna och styrelsen fick i uppdrag att rätta och förelägga förslaget för årsmötet.

Efter mötet höll fil. dr. Rudolf Thunander ett mycket uppskattat föredrag om "Brott och straff i 1600-talets Sverige".

4 ARBETSSTUGANS ÖPPETHÅLLANDE

Adress: Stora Torget 3, (intill höghuset). Ringklocka till vänster om ytterdörren.

Öppettider:	Tisdagar	16.00 - 20.00
	Onsdagar	16.00 - 20.00
	Torsdagar	16.00 - 18.00

Den 1 mars kommer öppethållandet att upphöra. Se vidare under punkt 14.

5 NYA BÖCKER I PLF:s BIBLIOTEK

"Den gamla Kyrkogården" är en skrift som vi har inköpt till PLF:s bibliotek. Den är egentligen en uppsats som skrevs av Solveig Ivarsson och publicerades 1982 i JULBOKEN till församlingarna i Göteborgs stift under rubriken "Vad säga de fredliga vårdar?".

Varje kyrkogård har ett flertal gravvårdar från äldre tider och det kan vara intressant för den som går i tankar att göra en kyrkogårdsinventering, att få reda på hur man lämpligast går till väga. Skriften beskriver ett flertal olika äldre gravstenar och försöker tolka de budskap som förmedlas.

Där finns också en handledning för undersökning av gamla gravstenar. Vad finner man på dessa stenar? Stenarnas text och form. Bokstävernas form, siffror och årtal. Olika symboler. Vad behövs för olika tillstånd att göra inventeringsarbeten och hur görs en arbetsplan för detta?

Läs gärna skriften, den är mycket intressant och ger många tips om hur gravvårdar utformades i äldre tider och om hur man gör en inventering.

"Svenska sjukdomsnamn i gångna tider" av Gunnar Lagerkranz. Den innehåller ca 900 sjukdomsnamn, varav ett 50-tal har fått utförligare beskrivningar i särskilda bilagor. I dödböckerna förekommer ett stort antal sjukdomsnamn som är dunkla för oss och utan kännedom om den tidens tilltro till olika makters inflytande har vi svårt att förstå dem.

Lagerkranz har i denna bok samlat uppgifter om alla de sjukdomsnamn som han träffat på i dödböcker, äldre medicinsk litteratur och uppslagsverk. Han har dessutom rådfrågat medicinsk expertis för att få förklaring till vissa sjukdomsnamn.

Personforskaren rekommenderas att söka förklaring i denna bok vid funderingar omkring de ibland svårbegripliga sjukdomar som förfäderna dött av.

6 NY BOK UTGIVEN AV HÅRD KLANG

Museiföreningen HÅRD KLANG i Påskallavik ger inom kort ut andra delen i skriftserien om traktens historia: **Ett stycke mark mot havet**. Boken är inbunden och innehåller ca 100 textsidor med 77 bilder. Priset beräknas bli 98 kr.

Boken kan köpas i Påskallavik hos Ulla Gustafsson, tel. 0491 - 916 20, eller hos Sonja Magnusson, tel. 0491 - 911 24.

7 SOMMARENS VECKOKURS

Under vecka 26 1995 (26/6 - 1/7) anordnas en kurs i släktforskning, den 6:te sedan starten, vid Oskarshamns Folkhögskola, liksom tidigare i samverkan mellan Folkhögskolan, PLF, Sveriges Släktforskarförbund och studieförbundet Vuxenskolan.

Kursen omfattar två linjer - en för studiecirkelledare och en allmän kurs för djupare studier inom släktforskningen.

Kursen är maximerad till 25 deltagare, men för att kursen ska komma till stånd erfordras 15.

Helinackordering erbjuds på folkhögskolan för 400 kr/dygn.

Avgiften för icke boende är 600 kr och berättigar till lunch samt kaffe fm och em.

Kursavgift på 600 kr tillkommer dessutom och avser att täcka kostnader för föredragshållare, material m m.

Förfrågningar: Anders Thunberg, telefon 0491 - 165 92

Anmälan till:

Oskarshamns Folkhögskola, Axel Munthes stig 1, 572 32 OSKARSHAMN

Telefon 0491 - 135 40

9 EFTERLYSNINGAR

- I Jag söker uppgifter om **Anders Perssons** ursprung. Han var troligen född 1752. Först gift med Ingrid Josephsdotter i S. Igellösa, Voxtorp. Hon dog 29/3 1794. Anders gifte sig andra gången med änkan Elin Olofsdotter i Madesjö 24/4 1795. De bosatte sig i Ingemundemåla i Madesjö och fick 4 barn till de resp. 3 och 2 i föregående giften.

Rune Edenberg, Ekbacken 5, 330 26 BURSERYD.

- II **Anna Sofia Larsdotter** uppges vara född i Gärdserums socken 18230909 bl a i husförhörslängder i Ukna och Lofta socknar. Hon kom till Lofta (Bersebo) från Ukna (Hyllela) 1837 och ett år tidigare till Hyllela från Gärdserum. Hon gifte sig 1846 med skräddaren Petter Magnus Andersson Lind i Blidstena, V Eds socken.
Jag söker **Anna Sofias** ursprung och dödsår. Hon var min farmors farmor.

Leif Olofsson, Rådmansgatan 11, 783 32 SÄTER.

- III **Döderhult socken på 1600-talet.**

Sedan ett par år pågår en "dammsugning" av 1600-tals arkivalia, för att se om det går att göra en något så när fyllig sockenhistoria trots källbristen. Alla uppgifter som finns i mikrofilm material, t ex från kyrkböcker, mantals-, boskaps-, kvarntullslängder etc, tingsprotokoll samt andra juridiska dokument, samlas in och lagras i en databas.

Dessutom granskas icke mikrofilm material i Landsarkivet och Riksarkivet beträffande jordrannsaking, skatteläggning, brevväxling, donations- och reduktionshandlingar, domkapitlets handlingar m m.

Varje person som nämnts i dessa olika handlingar kommer att finnas i databasen med ort och tidsangivelser. Dessutom kommer gårdars och byars ägarförhållanden och ekonomiska status att framgå.

För att få ett ännu fylligare material uppmanas alla PLF-medlemmar, som har kunskap om gårdar, människor eller händelser i 1600-talets Döderhult, att dela med sig av sitt kunnande. Skriv eller ta kontakt med:

Gunnar Källenius, Solnäsvägen 1, 572 92 OSKARSHAMN. Tel. 0491 - 620 63.

- IV Sedan en tid tillbaka håller jag på med forskning om **karolinen Nils Conrad von Gertten**. Han och **Karin Månsdotter** hade två barn gemensamt. Dottern **Eva Juliana** född 16/9 1752 i Högsby och sonen **Nils** född 19/12 1761 i Högsby Kalm l.
Jag söker kontakt med forskare som har någon av dessa personer i sina anor.

Kurt Edmansson, Snöbollsvägen 32, 564 34 BANKERYD. Tel. 036 - 37 77 85.

- V Jag söker ättlingar till: **Evaldina**, *1870-11-01 i Caroli, Malmö. **Bror Johan Hjalmar**, *1872-04-09, avflyttad till Amiralitetsförs. Karlskrona. **Wilhelmina Henrietta**, *1874-04-16 i Caroli, Malmö. **Svante Emil Isidor**, *18766-09-09 i Caroli, Malmö. **Anna Sofia Emilia**, *1883-11-18 i Haga, Göteborg. **Karl Alfred Louis**, *1888-09-01 i Masthugget, Göteborg.
Föräldrarnas namn: **Sven Johan Hörberg**, *1844-10-30 i Hamneda, Växjö och h. h. **Maria Christina Vansin**, *1850-10-03 i Malmö.

Karola Bramstedt-Nilsson, V Alvara, 380 74 LÖTTORP. Tel. 0485 - 224 18.

10 PRESSGRANNAR

* **Släktcirkeln**, Forum för cirkelledare 9, Sveriges Släktforskarförbund, visar en serie blanketter som tagits fram av Johnny Dahlberg, cirkelledare i släktforskning från Skövde. Blanketterna är fyra till antalet och består av: anteckningar från dopboken, anteckningar angående vigsel, lysning, anteckningar angående död och begravning samt anteckningar från husförhörlängd.

* **AnKnytningen, nr 4/1994**, Nyköpings ~ Oxelösunds Släktforskarförening. Christel Eriksson verksam inom denna förening har sammanställt en typ av uppslagsbok. Den är uppställd länsvis med församlingarna i ett alfabetiskt register, inordnade häradsvis. Priset per länsdel är 45 kr. Om det verkar intressant så ta kontakt med föreningen på telefon 0155 - 21 88 74.

* **Släkt och bygd, nr 2/1994**, Svalövsbygdens Släkt- och folklivsforskning. En intressant artikel skriven av Thor Radhen om "Våldtagningen av Skåneland". Det handlar om behandlingen av människorna i Skåneland d v s Skåne, Halland och Blekinge efter freden 1658 och fram till 1710. Artikeln andas lokalpatriotism, men ger en annan bild än den officiella.

* **Diskulogen, nr 34/1994**, redogör för den nya versionen 6.0 av programmet DISGEN, registreringsprogrammet för släktforskare.

11 MEDLEMSANTALET är nu 751

Vi hälsar följande nya medlemmar välkomna i PLF.

Nr	Namn	Postadress	Postnr	Postort	Telefonnr
910	Maj-Britt Arrhenius	Torp 1222	383 91	MÖNSTERÅS	0499-442 86
911	Sven-Eric Egerborn	Klostergatan 9 A	582 23	LINKÖPING	013-10 43 21
912	K-G Carlsson	Tegelgränd 3	380 53	FLISERYD	0491-924 00
913	Elsa Johansson	Båtgatan 4 D	572 33	OSKARSHAMN	0491-134 47
914	Evy Sandberg	Östra Järnvägsgatan 6	573 33	TRANÅS	0140-123 84
915	Gunnar Lindh	Box 3030	380 52	TIMMERNABBEN	0499-231 49
916	Peter Sjöberg	Varvsgatan 21	572 33	OSKARSHAMN	0491-821 01
917	Maria Gottfridsson	Basthult skolan	572 95	FIGEHOLM	0491-302 22
918	Nils Norrby	Örnvägen 3	572 31	OSKARSHAMN	0491-184 28
919	Anette Svensson	Figeholmsvägen 11	572 76	FÅRBO	0491-333 53
920	Olle Ohlsson	Tollsängsvägen 13	562 41	TABERG	036-647 98
921	Gullbritt Holm	Fondstigen 9	574 39	VETLANDA	0383-124 35
922	Sven Stavhagen	N Kärrsvägen 1	430 22	VÄRÖBACKA	0340-66 13 84
923	Maria Nordqvist	Torsåkersvägen 33	813 33	HOFORS	0290-278 88
924	Gudrun Wedin	Eskilsgatan 5 B	753 28	UPPSALA	018-12 05 74
925	Anders E M Jarlert	Södra vägen 32	412 54	GÖTEBORG	031-778 07 01
926	Erik Mjösberg	Kyrkogårdsgatan 14 D	572 31	OSKARSHAMN	0491-125 02
927	Simon Bjelke	Riddaregatan 90	352 36	OSKARSHAMN	0470-196 21
928	Margareta Björnesund	Adelsgatan 4	572 35	OSKARSHAMN	0491-817 67
929	Bernt Åberg	Idrottsvägen 3	572 31	OSKARSHAMN	0491-773 34
930	Jan Lundin	P G Vejdes väg 12:311	352 52	VÄXJÖ	0470-72 89 90
931	Ebbe Emilsson	Storgatan 38	382 30	NYBRO	0481-148 67
932	Ingemar J-nsson	Hagvägen 20 III	572 31	OSKARSHAMN	0491-187 94
933	Anna Haag	Lidaleden 93	603 61	NORRKÖPING	010-14 60 08
934	Erling Larsson	P.O. Box 7822		KAMPALA	
935	Helge Korneliussen	Langhus Legesenter	1405	LANGHUS	00947-648 681 60
936	Bo Hjalteryd	Hagadalsvägen 18	572 76	FÅRBO	0491-332 45

27 nya medlemmar sedan PLF-nytt nr 31

I förra numret av PLF-nytt blev postorten i medlem nr 905s adress felstavad, här införs de rätta uppgifterna.

905	Petter Ervelin	Torslund, Ätrafors	310 58	VESSIGEBRO	0346-250 31
-----	----------------	--------------------	--------	------------	-------------

12 LÖSNING TILL LÄSÖVNING

Stormächtigste Konungh,
allernådigste herre.

Efter min underdånigste skyldigheet,
och min embetes plicht, har iagh skyn-
dat mig hijt neder, att underdånigst
i acht taga, och förfodra dhet som
kann lända mitt anförtrodde höfdinge-
dömme till görligit försvar och bijstånd
Skall nu resa kringh hela höfdingedöm-
met, och förmana allmogen att dhe
sigh manligen wäria, och att dhe hind-
ra fienden att landstiga här i lähnet.
Hwar till dhe efter dheras yttersta kraf-
ter finnas mycket willige, gifwandes
gott hop om sigh så wijda dhet dhem tillå-
tes, att hålla skogen, och wedh dheras
egne strander* att göra fijenden mot-
ståndh och hinder

* bör väl vara stränder

13 DEMONSTRATION AV PLF:S VERKSAMHET

På juls skyltningssöndagen den 27 november hade PLF öppet hus i Telias tidigare lokaler, V. Torggatan 12. Mellan kl 13 och 17 kunde allmänheten komma in och söka efter förfäder i Kalmar län. Ett flertal PLF-medlemmar hade ställt upp för att hjälpa till. Fyra datorer var i gång för att besökarna skulle kunna få de uppgifter de åstundade. Någon uppgift om hur stort antalet besökare det blev finns inte, men det var en jämn ström hela tiden. Intresset för släktforskning är stort och ligger i tiden. Vi hoppas också att detta lett till att vi får hälsa ett antal nya medlemmar välkomna i föreningen.

14 DATOR PÅ BIBLIOTEKET I OSKARSHAMN

Möjligheterna att söka uppgifter i databasen har hitintills fungerat så, att medlemmarna skriver brev med frågor eller genom besök i arbetsstugan under öppettiderna. I biblioteket har också funnits datalistor över databasens olika poster. Utskriften av dessa listor är och har varit ett tidsödande arbete, allt eftersom databasen har vuxit. Dessa listor har även kopierats och sänts till andra kommuners bibliotek i länet.

Diskussioner har pågått en tid om hur en förändring skulle se ut. Genom att PLF nu får tillgång till en dator på biblioteket, så kommer vi att kopiera in databasen på dess hårddisk. Datorn kommer att vara låst och ej utrustad med skrivare. Sökta uppgifter får skrivas manuellt av användaren. Bokning av tid får göras vid bibliotekets utlåningsdisk. Det är samma system som idag används för läsapparaterna.

Det är tänkt att starta upp verksamheten under februari i år och att den ska prövas en period under våren.

För att kunna tillhandahålla denna tjänst måste vi ta ut en avgift med 20 kr/timme för medlem och 40 kr/timme för icke medlem. Avgiften erläggs vid återlämning av nyckel vid bibliotekets utlåningsdisk. Medlemmar som bidragit med material ur kyrkböcker till databasens uppbyggnad får utnyttja den utan andra utlägg än medlemsavgiften.

Som tidigare nämnts under punkt 4, kommer öppettiderna i arbetstugan att upphöra i och med februaris utgång. Möjligheten att sända in brevfrågor blir oförändrat liksom tidigare. Dock måste vi också där ta ut en avgift. Kostnaden kommer att bli 20 kr/medlem och 40 kr/icke medlem. En speciell sökningsblankett håller på att utarbetas och priset avser per sådan blankett. Undantagna från extra utlägg blir även här de, som bidragit med material till databasens uppbyggnad.

Telefonnummer till biblioteket är 0491 - 88011. Öppettider måndag - torsdag kl. 11 - 19, fredag kl. 11 - 17 och lördag kl. 11 - 14.

15 DATABASEN

Frågor på databasen sänds till PLF, Box 23, 572 21 OSKARSHAMN.

OBS!! Högst fem frågor per brev. Bifoga tillräckligt med porto. Vi vill helst ha korta, men ändå klara frågor. Begränsa om möjligt sökområdet till delar av länet eller enstaka församlingar och tidsomfånget till något sekel t ex 1700-talet. Beträffande kostnader för sökning se under punkt 14.

Antalet inmatade poster ökar och är nu 2 084 357. Ett stort tack till alla som medverkat till detta med läsning, skrivning och/eller inmatning.

Vill Du själv hjälpa till med något av detta? Kontakta Sam Blixt!

SAMMANDRAG AV PLF:S DATABAS

1995-02-04

Endast nytillkomna uppgifter sedan förra numret av PLF- nytt.

1653.1677 betyder att endast de år, **som finns i kyrkböckerna** är inmatade, medan 1653-1677 betyder att **alla** år är inmatade.

Församling	Födda	Vigda	Döda	Infl.	Utf.	Husförh.
Oskarshamn					1856-1883 1885-1894	
Döderhult				1838-1844 1845-1860	1838-1851 1853-1855	
Kristdala				1851-1884		
Misterhult				1862-1897	1862-1895	
Högsby						
Mönsterås			1726-1729			
Ålem			1699-1920			
Hultsfred						
Lönneberga			1716-1878			1913
Mörlunda						1792-1796
Vena						1847-1855
Nybro						
Kristvalla	1697-1920	1783-1920	1697-1920			
Madesjö	1677-1788	1677-1811	1677-1713			
Vimmerby						
Frödinge	1898-1918					
Emmaboda						
Kalmar stads						
Hagby	1701-1767	1701-1767	1701-1767			
Ryssby			1855-1880			

Församling	Födda	Vigda	Döda	Infl.	Utf.	Husförh.
Västervik						
Dalhem	1730-1812	1800-1810				
	1850-1897	1850-1897				
Gamleby	1694-1920		1769-1920			
Gladhammar	1821-1920	1861-1920	1861-1920			
Hjorted	1861-1899	1633-1785				
		1800-1860				
Lofa	1694-1799		1633-1636			
			1666-1667			
			1684-1691			
			1694-1920			
Västra Ed			1671-1771			
			1774-1784			

Borgholm						
Persnäs	1656-1920	1657-1920	1657-1920			

Torsås						
Söderåkra	1704-1766	1704-1822				

Mörbylånga						
Algutsrum	1705-1920	1898-1920	1779-1920			

Församlingar utanför Kalmar län

Östergötlands län

Kinda, E						
Hycklinge						1805-1810
Kisa	1895-1923	1895-1923	1895-1923			

Linköping, E

Norrköping, E

Söderköping, E

Valdemarsvik, E

Åtvidaberg, E						
Gårdserum	1703-1899					

Jönköpings län

Vetlanda, F

Aneby, F

Kronobergs län

Uppvidinge, G						
Älghult		1746-1860	1800-1897			

Blekinge län

Karlskrona, K

Ronneby, K

Brott och straff i 1600-talets bondesamhälle.
Sammandrag från föredrag hållet av fil. dr Rudolf Thunander
vid PLF:s föreningsmöte den 26 november 1994.

Den forskning som jag sysslat med de senaste åren handlar om hovrättens roll och funktion i 1600-talets Sverige. I och med Gustaf Adolfs tillträde år 1611 så inledde han ett stort arbete med att bygga ut statsapparaten, reformera och förnya förvaltning och administration. Detta gällde också rättsskipningen. Fyra hovrätter inrättades under 1600-talet i Sverige, den sista och yngsta var Göta hovrätt i Jönköping och den första och äldsta var Svea hovrätt i Stockholm år 1614. Om man vill studera hur hovrätten fungerade och vilken roll den spelade när det gällde brottmålen, så är det Göta hovrätt man får gå till. Svea hovrätts arkiv brann upp i stora delar vid slottsbranden år 1697 i Stockholm. Samma sak gäller hovrätten över Finland i Åbo, som drabbades av samma olycka på 1720-talet.

Hovrätterna fick viktiga uppgifter, en var att övervaka och kontrollera underrätterna i hela landet häradsrätterna och rådstugurätterna i städerna. Hovrätten skulle också pröva alla domar från underrätterna som gällde grövre brottmål, i regel dödsdomar och andra stränga straff. Hovrätten skulle pröva straffen innan de fick verkställas, och det var alltså inte frågan om överklagande som i våra dagar. Att domen hamnade i hovrätten berodde inte på att någon var missnöjd med domen, utan att ordningen var sådan på den tiden. För att se hur hovrätten löste den här uppgiften så har jag gått igenom ett stort antal brottmål, av vilka största delen är från Småland och Öland, dvs Jönköpings, Kronobergs och Kalmar län och de är från tre olika perioder under 1600-talet. Dessa domar utgör underlag för vad jag kommer att säga här om brott och straff i 1600-talets bondesamhälle. Det var ett bondesamhälle nämligen i den meningen, att de flesta människor bodde på landet och var sysselsatta i jordbruk.

Man kan säga att varje tid har sina brott. Det finns brott som är tidlösa t ex stölder, dråp. Motiv och metoder kan variera, men själva handlingen som sådan accepteras inte i någon miljö eller i någon tid, den är brottslig och blir bestraffad. Andra brott som är bundna till sin tid är sedlighetsbrotten, som illustrerar talesättet att varje tid har sina brott. Alla sexuella förbindelser före och utanför äktenskapet som nu för tiden är privatsaker var då kriminaliserade handlingar, förbjudna i lag och belagda med straff.

Det var två dominerande principer i straffrätten, avskräckning och vedergällning. Man såg också straffet som en vedergällning, den som hade gjort någonting skulle också betala tillbaka. Vedergälla betyder ordagrant "att betala tillbaka". Den som hade tagit en annans liv, han skulle också ge sitt eget. Utom att avskräcka och vedergälla så hade straffet ett annat syfte, nämligen att kompensera brottsoffret och att lända till förbättring dvs man lät någon slippa undan med lindrigare straff om man trodde på en möjlighet för brottslingen att kunna återinförlivas i samhället. Det brukar stå i sådana domar "om honom är bättring att förmoda".

Det fanns två huvudformer under 1600-talet för att verkställa ett dödsstraff. Ett var att halshugga vederbörande och det andra var att hänga honom. Hur det gick till i praktiken kan ses i hovrättens domar. I fråga om halshuggning är de vanligaste formuleringarna "utan uppskov justificeras" eller "utan uppskov halshuggas". Det bestämdes också hur avrättningen skulle gå till "med yxa avhuggas och på bål brännas" dvs den döda kroppen skulle brännas på bål efter avrättningen. Andra domar visar att man behandlade kroppen på annat sätt nämligen "att halshuggas med yxa och sedan på rättareplatsen nedgrävas".

Det kan tyckas att det inte spelade någon roll vad som gjordes med den döda kroppen, men det hade faktiskt betydelse för den som avrättades och för de efterlevande. Föreställningen om livet efter detta som föresvävade människorna gjorde att bålstraffet dvs att döma en människa till att brännas levande, var det mest fruktansvärda straffet, för man trodde att det kunde innebära evig fördömelse och att själen förintades.

Begravningsplatsen var också av stor betydelse, eftersom man ville bli begravd i vigd jord. Det finns flera fall där man dömer släktingar för att de grävt upp en person, en anhörig, och flyttat liket till kyrkogården. Därav kan man förstå att det var viktigt för människor på den tiden att få vila i vigd jord efter döden.

Döden skulle för brottslingen göras riktigt förödmjukande, och straffet skulle demonstrera ett totalt förakt för den här personen. Detta innebar att kroppen varken grävdes ner eller brändes utan delades i varierande omfattning och stycken, samt uppsattes delarna på ett slags träkonstruktioner, som kallades för stegel och hjul, och själva straffet blev stegling. Hovrättens dom blev då att "halshuggas och steglas". Detta var straffet för bl a mord, och i synnerhet då mord på nära anhörig. Sådan påföljd kunde endast drabba män, halshuggning däremot kunde även verkställas på kvinnor.

Stöld var i bondesamhället ett grovt brott, och tjuven var en föraktad figur, och hans straff skulle vara nesligt. Tjuven skulle hängas. Domarna över sådana tjuvar är som regel korta: "utan uppskov upphängas", "hängas i galge utan uppskov". Här gjorde man också, liksom vid stegling, en skillnad mellan män och kvinnor, det var bara manliga tjuvar som hängdes. Kvinnliga tjuvar dömdes till döden genom halshuggning.

Ett av straffets syften var att avskräcka och därför skulle, som det stod i en förordning, "missdådarna stå sitt straff uti häraderne där de synden begångit hava". Exekutionerna skulle alltså inte förläggas till andra orter, utan ske på de s.k. rättareplatserna eller galgbackarna. Detta för att häradsinnevånarna skulle se och ta varning.

Böter var då som nu det vanligaste straffet och så hade det varit alltsedan medeltiden. I underrätterna, häradsrätterna och rådstugurätterna, var böter det vanliga straffet för en rad mindre allvarliga brott. Sådana var t ex små misshandelsfall, okvädingsord eller ett lägersmål och liknande. När hovrätten däremot utdömde böter, så var det oftast ett s k förvandlingsstraff, dvs ett annat straff förvandlades till böter. För dödsstraff som förvandlades till böter skulle böterna uppgå till tre gånger det stulnas värde och så skulle målsägaren ha det stulna tillbaka.

Före 1653, då vi fick en ny straffordning, så dominerade sådana förvandlingsstraff i hovrätten, och de allra vanligaste domarna som förvandlades till böter var dödsstraff för enfalt hor. Enfalt hor innebar att en gift person hade sexuell förbindelse med en ogift. För enfalt hor så var böterna för den gifta parten 80 daler och 40 daler för den ogifta. Om parterna sedan dessutom var släkt så ökades böterna, så att det kunde bli ytterligare 80 resp 40 daler, vilket gjorde att det kunde bli avsevärda belopp.

Likaså var det många dödsdomar för småstölder som underställdes hovrätten före 1653. Det var stölder där värdet av det stulna inte översteg en marker. Hovrätten fick hundratals sådana dödsdomar för prövning och de allra flesta förvandlades till böter. För dödsstraff som förvandlades till böter skulle böterna uppgå till tre gånger det stulnas värde och så skulle målsägaren ha värdet av det stulna tillbaka.

Möjligheten att komma ut med ett så stort belopp som 80 daler var, med hänsyn till den tidens inkomster, naturligtvis en omöjlighet för de flesta. Som tidigare nämnts var de här böterna ett förvandlingsstraff, dödsstraffet hade förvandlats till böter. Detta tyckte kanske den dömda var en fördel, för böter var bättre än avrättning, men för många blev de omöjliga att betala. Därför förvandlades straffet ännu en gång, till ett kroppsstraff. För kroppsstraffen fanns olika former, och det var också skillnad mellan kvinnor och män när det gällde att verkställa straffen. En kvinna som inte kunde betala sina böter skulle slita ris eller spö. När manlig brottsling skulle betala sina böter "med kroppen", så kunde betalningen ske genom arbete eller spöslitning, men oftast verkställdes straffet genom gatlopp

Vid alla tingshus och på alla rådstugutorg stod en spöpåle uppställd, och det var där som penningböterna blev ersatta med att de dömda fick slita ris eller spö. Några regler för hur ett spö- eller risstraff skulle utföras fanns inte, det tillkom exekutorn att avgöra hur många par som skulle slås, eftersom det inte stod något i straffordningen.

Gatlopp var en straffform som hade övertagits från den militära rättskipningen och gick så till att 50 man ställdes i två rader med 25 i varje, vända mot varandra. De försågs med käppar och spön, och så skulle den dömda springa mellan raderna ett bestämt antal gånger med ryggen blottad, medan slagen från 50 man haglade över honom. Emellertid uppstod ibland svårigheter att få tillräckligt med folk som ställde upp och då ändrades gatloppet till spöstraff.

Så småningom blev detta snarare en regel än undantag, för det fanns i bondesamhället en negativ inställning till gatloppet. Det var en främmande straffform som man inte riktigt kunde acceptera och det avskaffades också i den nya lagen 1734.

För många, särskilt då kvinnor, som dömts för sedlighetsbrott men inte kunde betala sina böter, var det inte nog med att slita ris, utan de skulle också förvisas från häradet där de bodde. Förvisningen blev ett delstraff. Den s k horkonan fick först slita ris och blev sedan förvisad från häradet.

Förvisningsstraffet användes även vid andra brott och kunde bli ganska kännbart. Det geografiska område, som en förvisad tvingades lämna, varierade och kunde omfatta allt från häradet eller staden till "Sveriges Rike och dess underliggande provinser". Tiden kunde variera från ett år till evärdeligen. Det kan tyckas att straffen utdömdes godtyckligt, men bakgrunden och förklaringen är ju den att lagen inte hade några bestämmelser.

Det gamla straffet att förklara en brottsling för "biltog" innebar ursprungligen att han blev fredlös över hela riket; han kunde dräpas av vem som helst. Den som dräpte honom kunde göra det utan att straffas. Näst dödsstraffet var biltog den kraftigaste markeringen av bondesamhället att man ville ha en brottsling avlägsnad ur gemenskapen. Det var bara män som lystes biltoga, en kvinna kunde landsförvisas men inte lysas biltog. Detta är ett exempel på hur straffformerna varierade efter kön. Steglas, hängas, löpa gatlopp och lysas biltog det var straff för män.

Frihetsstraff som fängelse fanns inte i samma utsträckning som i dag och förekom därför i liten omfattning. Från mitten av 1600-talet visas en tydlig tendens att minska användningen av dödsstraff och ersätta detta med andra straff. På grund av frånvaron av regler för hur förvandlingen av ett dödsstraff skulle gå till, så fick hovrätten hitta på något annat i stället. Därför blev variationen i sådana här domar, som kan se ut som godtyckliga, en konsekvens.

I praktiskt taget alla hovrättens domar, undantagen är dödsstraffen, föreskrevs att den dömda skulle "stå uppenbar skrift". Innebörden var att vad brottslingen gjort skulle offentligt meddelas i kyrkan, han eller hon skulle bekänna sin synd och sedan få tillgång till nattvarden.

Straffen under 1600-talet var dödsstraff, böter, kroppsstraff, förvisning, frihetsstraff och uppenbar skrift. Det som framgår av hovrättens sätt att arbeta är att straffen kunde förändras och kombineras. Det var också en strävan att minska antalet dödsstraff, medan frihetsstraffen fick en omvänd utveckling.

Detta är en första del av sammandraget från Rudolf Thunanders föredrag och har handlat om de utdömda straffen under 1600-talet. Den andra delen handlar om brotten under samma århundrade och kommer förhoppningsvis i nästa nummer av PLF-Nytt.

Thor Sjöberg.